शत्रोःशत्रुंप्राप्य नैवहीयेत्नैवप्रमादीस्यात् ॥ ४० ॥ क्षयंऐश्वर्यं सर्वैऐश्वर्यादि कामोविजिगीषादिस्तौसर्वकामौबुध्वावासंदधीतसंधिवाकुर्यात् अन्यत्विग्रहादिकंकुर्यात् ॥ ४१ ॥ वर्धमानंक्षीयमाणं बुद्धेःपश्चात्बुध्यनुसारि ॥ ४२॥ अल्पेनापिसत्वेनबलेन अर्थ्यमानैर्युक्तं आत्मानंप्रार्थयते लुब्धोदृमश्चभवतीत्यर्थःश्रेयःपात्रंनपूरयतेततःश्रेयोपसर्पतीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ प्रगृहीतः स्निग्धः लक्ष्म्याःमूलंअर्थं सर्वशःसर्वाभ्यःसंपीड्यमानःसंपीडयन्प्रजासुविद्युद्वत्संपातंसम्यक्पतित्वापिऊर्जितःस्यात् अत्रबृहद्वृक्षदृष्टांतः प्रागेवोक्तः ॥ ४४॥ व्यवसायेनउद्योगेनविद्यात्लभेत् ॥ ४५॥ अनुद्योगेनजन्मननाशयेदित्याह

हरेत्कीर्तिंधर्ममस्योपरुंध्यादर्थेदीर्घवीर्यमस्योपहन्यात् ॥ रिपुर्द्वेष्टादुर्बलोवाबलीवातस्माच्छत्रोर्नैवहीयेद्यतात्मा ॥ ४० ॥ क्षयंवृद्धिंपालनंसंचयंवाबुध्वाप्युभौसंहतौसर्वकामौ ॥ ततश्चान्यन्मतिमान्संदधीततस्माद्राजाबुद्धिमत्तांश्रयेत ॥ ४१ ॥ बुद्धिर्दिमाबलवंतंहिनस्तिबलंबुद्ध्यापाल्यतेवर्धमानं ॥ शत्रुर्बुद्ध्यासीदतेवर्धमानोबुद्धेःपश्चात्कर्मयत्तत्प्रशस्तं ॥ ४२ ॥ सर्वान्कामान्कामयानोहिधीरःसत्वेनाल्पेनाप्नुतेहीनदोषः ॥ यश्चात्मानंप्रार्थयतेर्थ्यमानैःश्रेयःपात्रंपूरयतेचनाल्पं ॥ ४३ ॥ तस्माद्राजाप्रगृहीतःप्रजासुमूलंलक्ष्म्याःसर्वशोत्याददीत ॥ दीर्घकालंत्यपिसंपीड्यमानोविद्युत्संपातमपिवानोर्जितःस्यात् ॥ ४४ ॥ विद्यातपोवाविपुलंधनंवासर्वंत्येतद्व्यवसायेनशक्यं ॥ बुद्ध्यायत्तंतन्निवसेद्देहवत्सुतस्माद्विद्याद्व्यवसायंप्रभूतं ॥ ४५ ॥ यत्रासतेमतिमंतोमनस्विनःशक्रोविष्णुर्यत्रसरस्वतीच ॥ वसंतिभूतानिचयत्रनित्यंतस्माद्विद्वान्नावमन्येतदेहं ॥ ४६ ॥ लुब्धंहन्यात्संप्रदानेननित्यंलुब्धस्तृप्तिंपरवित्तस्यनैति ॥ सर्वोलुब्धःकर्मगुणोपभोगेयोर्थैर्हीनोधर्मकामौजहाति ॥ ४७ ॥ धनंभोगंपुत्रदारंसमृद्धिंसर्वंलुब्धःप्रार्थयतेपरेषां ॥ लुब्धेदोषाःसंभवंतीहसर्वेतस्माद्राजानप्रगृह्णीतलुब्धं ॥ ४८ ॥ संदर्शनेनपुरुषंजघन्यमपिचोदयेत् ॥ आरंभान्द्विषतांप्राज्ञःसर्वार्थांश्चप्रसूदयेत् ॥ ४९ ॥ धर्मान्वितेषुविज्ञातामंत्रीगुप्तश्चपांडव ॥ आप्तोराजाकुलीनश्चपर्याप्तोराजसंग्रहे ॥ ५० ॥ विधिप्रयुक्तान्नरदेवधर्मानुक्तान्समासेननिबोधबुद्ध्या ॥ इमान्विदध्याद्व्यतिसृत्ययोवैराजामहींपालयितुंसशक्तः ॥ ५१ ॥ अनीतिजंयस्यविधानजंसुखंहठप्रणीतंविधिवत्प्रदृश्यते ॥ नविद्यतेतस्यगतिर्महीपतेर्नविद्यतेराज्यसुखंत्वनुत्तमं ॥ ५२ ॥

यत्रेति ॥ ४६ ॥ कर्मयज्ञादिगुणोअंगंयस्यतत्फलं सुखंतदुपभोगेसर्वोपिलुब्धः सचेदर्थैर्हीनस्तर्हिसुखलोभाद्धर्मंकामंद्रव्यादिविषयंचजहाति ॥ ४७ ॥ समृद्धिंचप्राप्यापीतिशेषः धनंउत्कोचरूपं नप्रगृह्णीतनसंगृह्णीत ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ धर्मान्वितेषुब्राह्मणमंडलेषु विज्ञाताज्ञाततत्त्वः राजसंग्रहेसामंतवशीकरणे ॥ ५० ॥ निबोधबुध्यस्व व्यतिसृत्यगुरुमनुसृत्य विदध्यात्कृदिकुर्यात् ॥ ५१ ॥ विधानजंदैवप्राप्तं राजधर्माज्ञानेप्राप्तोप्यर्थःसद्योनश्यतीत्यर्थः ॥ ५२ ॥

Digitized by Google